

ISSN 2181-9238

GOLDEN SCRIPTS

OLTIN BITIGLAR

2024 Vol. 3

**tsuull.uz
goldenscripts.tsuull.uz**

ISSN 2181-9238

GOLDEN SCRIPTS

OLTIN BITIGLAR

2024 Vol. 3

tsuull.uz

goldenscripts.tsuull.uz

BOSH MUHARRIR

Shuhrat Sirojiddinov

**BOSH MUHARRIR
O'RINBOSARI**

Karomat Mullaxo'jayeva

MAS'UL KOTIB

Ozoda Tojiboyeva

TAHRIR HAY'ATI

Karl Rayxl (Germaniya)
 Isa Habibeyli (Ozarbayjon)
 Seyhan Tanju (Turkiya)
 Almaz Ulvi (Ozarbayjon)
 Benedek Peri (Vengriya)
 Vahit Turk (Turkiya)
 Teymur Kerimli (Ozarbayjon)
 Eunkyung Oh (Koreya)
 Nazef Shahrani (AQSH)
 Boqijon To'xliyev
 Muhammadjon Imomnazarov
 Bilol Yujel (Turkiya)
 Qosimjon Sodiqov
 Zulxumor Xolmanova
 Mustafa O'ner (Turkiya)
 Nurboy Jabborov
 G'aybulla Boboyorov
 Kimura Satoru (Yaponiya)
 Imran Ay (Turkiya)
 Aftondil Erkinov
 Nadir Mamadli (Ozarbayjon)
 Rashid Zohidov
 Otabek Jo'raboyev
 Bulent Bayram (Turkiya)
 Qo'ldosh Pardayev
 Nodirbek Jo'raqo'ziyev
 Oysara Madaliyeva
 Hilola Nazirova

MUNDARIJA**MATNSHUNOSLIK****Shermuhammad Amonov**Ahmad Tabibiy devonlari qo'lyozmalari
genealogiyasi

4

Sharofiddin JalilovXorazm adabiy muhitida Otanazar
Kamoliyning tutgan o'рни

24

ADABIYOTSHUNOSLIK**Zəhra Allahverdiyeva**"Xəmsə" ənənəsində mövzunun həlledici
funksiyasi

37

Atilla SüleymanliFüzuli Hikmət Məktəbinin Yetirmələri:
Erkin Vahidovun Yaradıcılığında Füzuli
Təsiri

51

Gavhar Muftullayeva"Nasoyim ul-muhabbat"da Xoja Muhammad
Porso va Xoja Ubaydulloh Ahror zikri

62

LINGVISTIKA**Umarjon Qodirov**

Qarluq lahjasining o'rganilish tarixi

76

Feada SamadbekAfg'oniston o'zbek tili fonetikasida
dissimilyatsiya hodisasi

90

EDITOR IN CHIEF

Shuhrat Sirojiddinov

DEPUTY EDITOR IN CHIEF

Karomat Mullakhojaeva

EXECUTIVE SECRETARY

Ozoda Tojibaeva

EDITORIAL BOARD

Karl Rechl (Germany)

Isa Habibbeyli (Azerbaijan)

Seyhan Tanju (Turkey)

Almaz Ulvi (Azerbaijan)

Benedek Peri (Hungary)

Vahit Turk (Turkey)

Teymur Kerimli (Azerbaijan)

Eunkyung Oh (Korea)

Nazif Shahrani (USA)

Bakijan Tukhliev

Mukhammadjan Imomnazarov

Bilol Yujel (Turkey)

Kasimjan Sadikov

Zulkhumor Kholmanova

Mustafa O'ner (Turkey)

Nurboy Jabborov

Gaybullah Babayarov

Kimura Satoru (Japan)

Imran Ay (Turkey)

Aftandil Erkinov

Nadir Mamadli (Azerbaijan)

Rashid Zahidov

Atabek Juraboev

Bulent Bayram (Turkey)

Kuldosh Pardaev

Nodirbek Jurakuziev

Oysara Madalieva

Hilola Nazirova

CONTENTS**TEXTOTOLOGY****Shermuhammad Amonov**

Genealogy of the Divan Manuscripts of Ahmad Tabibi 4

Sharofiddin Jalilov

The role of Otanazar Kamoli in the literary environment of Khorezm 24

LITERATURE**Zəhra Allahverdiyeva**

The resolving function of the theme in the Khamsa Tradition 37

Atila Süleymanli

Fuzuli's Influence on Erkin Vahidov's Creativity who is a Student of Fuzuli's Knowledge School 51

Gavhar Muftullayeva

The mention of Khoja Muhammad Porso and Khoja Ubaydullah Ahror in "Nasoyim ul-muhabbat" 62

LINGUISTICS**Umarjon Kodirov**

History of studying the Qarluq dialect 76

Feada Samadbek

Dissimilation in the Phonetics of the Uzbek Language of Afghanistan 90

Füzuli Hikmət Məktəbinin Yetirmələri: Erkin Vahidovun Yaradıcılığında Füzuli Təsiri

Atilla SÜLEYMANLI¹

Özet

Erkin Vahidov yaradıcılığının dərinliklərinə endikcə, ruhu ruhuma, poetik sədası klassik nəvəmizə yaxın bir nəfəs hiss edilirdi. Bu dahi Məhəmməd Füzulinin (1494–1556) poeziya bulağının havasına, mayasına köklənən misralar, beytlər, bəndlər, bütöv bir poeziya xəzinəsi idi. Təqdim olunan araşdırmada Erkin Vahidov yaradıcılığında Məhəmməd Füzuli təsiri kimi bir neçə problem üzərindən qruplaşdırılıb – Erkin Vahidov yaradıcılığında Füzulinin təsir məsələsi – Erkin Vahidov Məhəmməd Füzuli məktəbinin şagirdi kimi; Erkin Vahidovun “Füzuli heykəli önündə” şeirinin ideya məzmun xüsusiyyətləri; Erkin Vahidov “Söz lətafəti” əsərində Füzuli təsir və “Sor” qəzəlinin şərh; Məhəmməd Füzulinin “Etməzmidim” qəzəlinə Erkin Vahidov “Etməzmidim” nəzirəsi (müxəmməs). türksoylu hər hansı bir xalqın tarixinin ən dərin qatlarına endikcə oradan yalnız türk kimliyi görünür. Elə bu fikirlə də qeyd etmək istəyirəm ki, Nəvai nə qədər özbək şairdirsə, bir o qədər Azərbaycan şairi, Füzulu nə qədər Azərbaycan şairdirsə də, bir o qədər də özbək şairidir. Yaradıcılığının mayasını Nəvai-Füzuli məktəbindən almış Erkin Vahidovun ədəbi şəxsiyyəti və əsərləri türk kimliyi tarixinə sübutdur.

Təqdim etmək istədiyim tədqiqat yazısını Erkin Vahidov yaradıcılığında Məhəmməd Füzuli təsiri kimi bir neçə problem üzərindən qruplaşdırdıq.

Açar sözlər: Məhəmməd Füzuli, Erkin Vahidov, ədəbi təsir, *Azərbaycan-özbək ədəbi əlaqələri*, “Sor” qəzəli, “Etməzmidim” müxəmməsi, “Füzuli heykəli önündə” şeiri, “Söz lətafəti” əsəri.

Giriş

Özbəkistan xalq şairi, Özbəkistan Qəhrəmanı Erkin Vahidovun “Özbəyim” şeirinin təsiri ilə hərdən onun yaradıcılığından nümunələr

¹ Atilla Süleymanlı – Özbəkistan Respublikası, Termez Dövlət Universitetinin Ədəbiyyat (Özbək filologiyası) fakültəsinin magistri.

E-mail: atillanazim@mail.ru,

ORCID ID: 0009-0005-7230-5123

Alıntı için: Atilla Süleymanlı. 2024. “Füzuli hikmət məktəbinin yetirmələri: Erkin Vahidovun yaradıcılığında Füzuli təsiri”. *Oltin bitiglar* 3: 51 – 61.

mütaliə edirdim.

Tarixindir min əslər içrə pünhan, özbəyim.

... Keçdi, zorluqlar başından, oynadaraq qılınclarını,

Neçə xan, neçə sultan, neçə min xan, özbəyim

[Vahidov 2020, 10–11].

Daha sonra 2022-ci ildə yolum təsadüfən Fərqanədən keçdi və orada – Fərqanə vilayətinin Mərgilan şəhərində yerləşən “Erkin Vahidov Yaradıcılıq Evi”ni ziyarət etdim. Bakıya dönər-dönməz şairin “Söz lətafəti” [Vahidov 2020] kitabının Azərbaycan dilində nəşrinin dizayn işləri mənə etibar edildi. Bu qədər də təsadüflər olarmı?! Və nəhayət bu qədər təsadüflərin yekunu olaraq magistr diplom işimi Erkin Vahidov (1936–2016) yaradıcılığının Azərbaycanda tədqiqi, öyrənilməsi və nəşri məsələləri kontekstində yazmağı qərarlaşdırdım.

Erkin Vahidov yaradıcılığının dərinliklərinə endikcə, ruhu ruhuma, poetik sədası klassik nəvəmizə yaxın bir nəfəs hiss edilirdi. Bu dahi Məhəmməd Füzulinin (1494–1556) poeziya bulağının havasına, mayasına köklənən misralar, beytlər, bəndlər, bütöv bir poeziya xəzinəsi idi. Təqdim etmək istədiyim tədqiqat yazısını Erkin Vahidov yaradıcılığında Məhəmməd Füzuli təsiri kimi bir neçə problem üzərindən qruplaşdırdıq.

1. *Erkin Vahidov yaradıcılığında Füzulinin təsir məsələsi – Erkin Vahidov Məhəmməd Füzuli məktəbinin şagirdi kimi.*

2. *Erkin Vahidovun “Füzuli heykəli önündə” şeirinin ideya məzmun xüsusiyyətləri.*

3. *Erkin Vahidov “Söz lətafəti” əsərində Füzuli təsir və “Sor” qəzəlinin şərh.*

4. *Məhəmməd Füzulinin “Etməzmidim” qəzəlinə Erkin Vahidov “Etməzmidim” yazdığı nəzirə (müxəmməs).*

Əsas hissə

Erkin Vahidov yaradıcılığında Füzulinin təsir məsələsi və ya Erkin Vahidov Məhəmməd Füzuli məktəbinin şagirdi kimi. Bu müstəvidən yanaşsaq, şairin “Özbəyim” şeirinin türk xalqları arasında məşhurluğu onu təkcə özbək yox, bütün türk xalqlarının böyük şairi təəssüratını yaratdı. Çünki türksoylu hər hansı bir xalqın tarixinin ən dərin qatlarına endikcə oradan yalnız türk kimliyi görünür. Elə bu fikirlə də qeyd etmək istəyirəm ki, Nəvai nə qədər özbək şairdirsə, bir o qədər Azərbaycan şairi, Füzulu nə qədər Azərbaycan şairdirsə də, bir o qədər də özbək şairidir. Yaradıcılığının mayasını Nəvai-Füzuli məktəbindən almış Erkin Vahidovun ədəbi şəxsiyyəti və əsərləri

türk kimliyi tarixinə sübutdur. Erkin Vahidov Füzuli məktəbindən hansı dərsləri almışdır? – sualına Vadud Mahmudun təbirincə desək, – “Füzuli Bağdadi” [Vadud Mahmud 2007] tədqiqat əsərindəki “Şərqi türklərinin ən böyük şairi Nəvai, qərb türklərinin ən böyük şairi Füzulidir” fikrinə istinadən, – cavab versək, daha uyğun olar: Şərqi təmsil edən Nəvai və Qərbi təmsil edən Füzuli poeziya bulağından su içməklə Erkin Vahidov əslində 60-cılar ədəbiyyatında inqilab etmişdir: türkçülük məsələsini az qala ideoloji məsələ səviyyəsində yaradıcılığının ana xəttinə çevirmişdir. Erkin Vahidov yaradıcılığı məhz bu iki böyük sənətkarın yaradıcılığından su içmiş, dərs almış bir ədəbiyyat xəzinəsidir. O, nə qədər Nəvidən öyrənsə də, bir o qədər də Füzulidən dərs almışdır.

Erkin Vahid fitrətən istedad sahibi olub, sözün gücünü anlayandan qələmə könül verib. Məlumdur ki, təkcə istedad kifayət etmir, gərək o istedadı düzgün yönləndirə bilənsən. Bu zaman onun bəhrini yalnız özü yox, yaxını-doğması yox, ana qucağı qədər geniş Vətəni, dünyada məxsus olduğu bütün qovmu – milləti dadmalıdır. Erkin Vahid istedadının parlamasına öz mütaliəsi, dərs aldığı kitablar, ustadları yol açmışdır.

“Məni şeir bağına kim aparıb, bu çəməninin sirrini mənə kim öyrətdi? Həmid Alimcan dərslərindən yol alaraq dünya klassiklərinə bələd olmaqla yanaşı, qəzəl mehrinə Füzuli “Divan”ını əlinə alandan sonra bənd olduğunu yazan Erkin Vahidov Nəvai sehrini də çox zəhmətdən sonra dərk edib. Bütün bunlardan sonra bildirir ki, –

*Füzuli “Divan”ını əlimə aldım,
O, saldı könlümə qəzəl mehrini ...*

Çox zəhmətdən sonra

Anlayıb bildim

Ustad Əlişirin böyük sehrini

Onu tanıdım mı elimi bildim ...

Əgər soruşsalar:

- İlk ustadın kim olub?

Şeirin sirlərini sənə kim açıb?

deyirəm:

- Müqəddəs torpağım mənə qələm verdi,

Vətən mehri etdi məni şeirə yar [Vahidov 2000, 215].

Bu kitablardan öyrəndiyi nələr olmuş? “Xəzinə” şərq əlyazmalarını arxivində” adlı şeirində şair qeyd edir ki, tarix kitablarının tozunu təmizləyərək bir-bir oxuyuram: hikmətli sözlərdən bəhs edən əfsanələr yenidir – biri tarixdən söyləyir, biri sirli səmələrdən, biri eşq sevdasından, digəri şahların cəngindən.

İraqın Şamından, Hindistandan, Rum ellərindən gələn sədalara baxın: “Baburun “Divan”ından, “Baburnamə”sindən gələn bülbül nəvasında qılıncların cingiltisini eşit. Nəvai şam kimi yanıb, xəzan yarpağı kimi solmuş, “Divan”ının vərəqləri də sahibinin rəngi kimi solmuş. Füzuli Kərbəla səhrasında Məcnunla birgə dolaşdı, dövrünün nəşəsindən belə könlü heç təsəlli tapa bilmədi.

*Fuzuliy Karbalo dashtin
Quyundek kezdi Qays birlan,
Dili hech topmadi taskin
Davrnig boda, bangidan [Vohidov 2000, 82].*

Bütün bunları oxuyan Erkin Vahidov – lirik “mən” əslində tarixdən, tarixi şəxsiyyətlərdən, klassiklərdən poetik dərs almış olduğunu etiraf edir.

1962-ci ildə qələmə aldığı “Kosmonavt və şair” adlı şeirinə nəzər salsaq, eyni etirafı görmüş olarıq: Ana – vətən məhəbbəti ilə gözəl ölkəsinin təbiətinə valeh olan müəllif yazır ki, “istərdim yaz, qış, payız, yay çayların səsinə eşidəm, söhbətlərinə qulaq asam, şux qızların gülüşünü dinlərəm. Eləcə də hafizlərin sübh minacatını, Nəvainin, Füzulinin şeirlərini ruhuma köçürərək onlarsız uçmaq, fəzalara köçmək fikrində deyiləm [Vohidov 2000, 26].

Özbək ədəbiyyatı və ədəbiyyatşünaslığında Məhəmməd Füzuli yaradıcılığı o qədər geniş səhifədir ki, sadalamaqla bitməz. Bu tədqiqatımızda Erkin Vahidov yaradıcılığında Füzuli təsiri və Füzuli məktəbinin şagirdi kimi bir yarpaq qeydlərimizi yazdıq.

Tam 62 il əvvəl Bakıya səfəri (əslində bütün Qafqaza) zamanı “Füzuli heykəli önündə” [Vohidov 2020, 315] adlı şeiri Erkin Vahidovun Füzuli haqqında düşüncələri, onun yaradıcılığından aldığı feyzi, dərsi, hikməti, dünyəvi eşq baxışlarına bir nəzərdir. Bir anlıq təbiətə üz tutub – Bakı küləyini, nəğməli bülbülləri, dalğalanan, uğuldayan Xəzər dənizini Kərbəla çölündə tənha dolaşan, yorulan Füzulini yad etmək, xatırlamaq üçün dəvət edir. Öz şair könlü Füzulinin qəzəl dünyasında dolaşaraq: gah “*Səba, əğyardan pünhan qəmim dildara izhar et*”, gah “*Pərişan halın oldum, sormadın halı-pərişanım*”, “*Səhər bülbüllər əfqanı dəgil bihudə gülşəndə, Füzuli naleyi-dilsazına ahəng tutmuşlar*”, gah da “*Şifayi vəsl qədrin hier ilə bimar olandan sor, Zülali şövq-zövqün təşnəyi-diydar olandan sor*” [Vohidov 2020, 315] – zümzümə edir. Dünyaya səs-səda salmış bu misralar fəvqündə ruhunu titrədən sətirləri vərəqlərə tökür:

*Aşiqlər yuxular səhərə yaxın,
Füzuli divanın qoynuna qoyub.*

*Məcnun sevgisinin sehrinə baxın,
Bülbüllər dinləyər budağa qonub* [Vahidov 2020, 315].

Bu, Erkin Vahidovun Füzulinin eşq dastanına, qəlb fırtınasına heyrət simvoludur! “Şair Füzulinin heykəlinin yanında, şeirində qəzəl bağında gəzir, şeiri oxuyarkən ətraf, təbiət, quşlar, hətta yarpaqların xışıltısı *“Səhər bülbüllər əfqanı dəgil bihudə gülşəndə, Füzuli naleyi-dilsazına ahəng tutmuşlar”*. *“Qəzəl də bu qədər dilruba, bu qədər işvəli, nazlı olarmı?”* – deyən şair *“Mənim şairliyim yalandı, amma Füzuli şeirinə aşıqəm azı”* – deyərək Füzulinin poeziya heyrəti qarşısında Məcnun kimi dəli-divanə olduğunu, yuxusunun ərsəyə çəkildiyini, sübhəcən yana-yana şeir oxumasını oxucusuna inandırmaq üçün dan yerini, sübh çağını şahidliyə səsləyir. “Füzuli heykəli önündə” şeirindəki dahi Füzulinin qəzəllərindən götürülmüş misralar şairin misraları ilə harmoniya təşkil edir və əslində bunlar həyat poeziyasının simfoniyasıdır.

Özbəkistanda bir neçə dəfə nəşr olunan “Söz lətafəti” kitabı xalq arasında, mətbuatda geniş müzakirələrə səbəb olmuşdur. Bununla bağlı tanınmış dilçilər, ədəbiyyatşünaslar, xarici alim və yazıçılar öz fikir və düşüncələrini bildiriblər. “Söz lətafəti”nin ikinci nəşrindən Azərbaycan dilinə uyğunlaşdırılan kitabın dizaynı mənə etibar edilmişdi. Bu fürsətdən istifadə edib əsəri bir neçə dəfə oxudum. Müəllifin yazdığı kimi, “ədəbi yaradıcılıq həmişə söz aləminə səyahətdir”. Sənətkar bu əsərində hər kəlməyə yeni həyat verib, sözlərimizin “əslini-zatını axtararaq yeddi arxa dönəninə izinə” düşüb, milli hünər göstərmişdir. Olduqca maraqlı, tarixi köklərə bağlı duyğular və reallıqlar fəvqündə “söz ilə sözləşib” [Vahidov 2024, 2].

İllər boyu səfərləri zamanı rastlaşdığı, elmi məclislərdə yerinə düşən mübahisələrdə, dostları ilə söhbətlərində dəng gələn və sair bu kimi görüşlərdə bir sözün izinə düşərək onun özbək dili ilə qarşılığını şərh etməkdən yorulmayıb. Əsəri tam olaraq oxuyub başa çatanda belə bir qənaətlə razılaşmalı olursan ki, “Söz lətafəti” əsəri birdən-birə yazılmamışdı ki? “Söz lətafəti” damla-damla, zərrə-zərrə qələmə alınmış söz naxışları, dünya türkcülük izlərinə düşərək duyğu baxışları ilə araya-ərsəyə gəlmiş bütöv bir tədqiqatdır. Nəticədə indi türk dünyası üçün çox qiymətli bir əsər cəmi türk ellərini dolaşır. “Söz lətafəti” əsərində Füzuli təsir və “Sor” qəzəlinin şərhli: Erkin Vahidov Füzulinin “Sor” qəzəlini Bakıda şairin heykəli qarşısında da –

*“Şifayi vəsl qədrin hicr ilə bimar olandan sor,
Zülali şövq-zövqün təşnəyi-diydar olandan sor.
Gözlü yaşlıların halın nə bilsin mərdümü qafil,*

Kəvakib seyrini şəbta səhər bidar olandan sor"

[Vahidov 2024, 154].

– deyə xatırlamışdı. Bu misraları “Gecələr şeir oxuram mən yanayana, dan yeri, sübh çağı – şahidlik etsin!” [Vahidov 2020, 315] – duyğularına, ustada ehtiramına sübut olaraq xatırlatmaq məqsədli olmuşdur. Amma “Söz lətafəti”ndə qəzəli başdan-başa şərh etmişdi. Şərhə başlamamışdan əvvəl Füzulli yaradıcılığına, ədəbi şəxsiyyətinə münasibətini bildirərək yazır: “Qardaş Azərbaycan xalqının atəşnəfəs (alovlu) övladı Məhəmməd Füzuli türk qəzəl üslubunu kamillik zirvəsinə yüksəldən böyük simalardan biri hesab olunur. Onun qəzəlləri səlis və musiqilidir, oynaqdır, gözəl təşbehlərlə könülləri fəth edir. Füzuli özbək xalqı üçün sevimli və dəyərlidir. Babalarımız ibtidai sinifdən Füzuli şeirlərini əzbərləyib ürəklərinə möhürləyiblər. Leyli və Məcnunun ehtiraslı məhəbbətinə aşıq olanlar, keçmiş şairlərimizdən bəziləri Füzuli ahəngində oğuz ləhcəsində qəzəllər yazmışlar. Bu gün də özbək xalqı Füzulini dərin məhəbbətlə sevir, onun hərəarətli misralarına mahnılar yazıb oxuyurlar. Hansı özbək bu sətirləri bilmir ki:

Gül qönçəliyində xar iləndir,

Açılsa bir özgə yar iləndir.

Əslində tikan çəkər əzabın,

Fəslində həkim alır güləbən.

Və ya:

Nalədəndir ney kimi avazeyi-əşqim bülənd,

Nalə tərkin qılmazam, neytək kəsilsəm bənd-bənd.

Və yaxud:

Əzəl katibləri üşşaq bəxtin qarə yazmışlar,

Bu məzmun ilə xətt ol səfheyi-rüxsarə yazmışlar"

[Vahidov 2024, 153–154].

Ardınca qeyd edir ki, “Füzuli hava dalğaları ilə hər gün evimizin qonağı olur.

Şairin fəryadı əsrlərdir qəlbimizdə əks-səda verir. Şairin bu gözəl beyt ilə başlayan qəzəli xalqımız arasında xüsusilə məşhurdur. Ustad xanəndələrimiz bu qəzəli valehedici bir səsə oxuyaraq onu daha təsirli ediblər...” [Vahidov 2024, 154].

“Söz lətafəti”nin “Qəzəl sehri” bölməsində Nəvainin “Şair qəlbinin fəğanı”, “Qara gözü”, “Etdikcə”, “Dərdindən ağlar idim”, “İnsanın əbədi dərdi”, Füzulinin “Sor” (“Həmdərd səsləşən qəzəl”) və Baburun “Xəzan yarpağı” qəzəllərinin şərhini daxil edilmişdir [Vahidov 2024, 130–162].

Füzuli “Sor” qəzəlində insanın alicənab xasiyyətini, mərhəmət duyğusunu tərənnüm edir. Xəstəyə kim həmdərd ola bilər? Yalnız dərdin əzabını bilən adam!” [Vahidov 2024, 154] – deyər yazır.

“Söz lətafəti”ndə “Həmdərd səsləşən qəzəl” adlı şərhə şair qəzəlin (“Sor”) əsas məzmununa nəzər salır: “aşıqın vüsəl ağrısını hicran əzabına mübtəla olan bilər” [Vahidov 2024, 154], “Dünyada nə qədər ki, pünhan sirr var, onu bilmək istəyən adam sirrə vəqif olandan – sirlər xəbərdarı olan kimsədən soruşmağa caizdir. Göz yaşları səmadakı ulduzlar kimi axan, qəlbi gecə səması kimi qaranlıq olanların halını cahillər hardan bilsinlər?” [Vahidov 2024, 154-155].

*Qəmindən şəm' tək yandım, səbadən sorma əhvalım,
Bu əhvalı şəbi-hicran mənimlə yar olandan sor.
Xərabi-cami-eşqəm, nərgisi-məstin bilir halım,
Xərabət əhlinin halını bir xummar olandan sor.
Məhəbbət ləzzətindən bixəbərdir zahidi-qafil,
Füzuli, eşq zövqün, zövqi-eşqi var olandan sor*

[Vahidov 2024, 156].

“Aşıqın gözləri sərrast oxatan kimidir. Qaşlarını yay edib, kipriklərini ox edib aşıqın köksünə bəla oxları atır. Bu gözlər meydən məst olmuş gözlərdir, onlar nəşəli olunana qədər zalım, rəhmsiz olsa, bu rəhmsizliyin cəbrini (əzabını) xəbərsiz nəşəlilər – şəhla gözlər hardan bilsin?” [Vahidov 2024, 155]. “Şair xoşbəxt qəlbin izahını belə yekunlaşdırır: “Dünyada məhəbbət adlı böyük və misilsiz bir şey var. Bu həm əzabdır, həm ləzzətdir, həm işgəncədir, həm də rahatlıqdır. [Vahidov 2024, 155]” – bu kimi şərhələr təsdiq edir ki, Erkin Vahidov Füzuli qəlbinə hakim ola bilmiş, onun yaşadığı kədər də, dərdi də, nəşəni də, eşq ağrısını da olduğu kimi duymuş və misralar altındakı təsəvvüfi fikirləri açmışdır. Bəli, Füzulinin eşq kədərini qara (böyük) pərdəsini açmışdır. Əslində klassik qəzəllərin şərh edərkən, sanki Füzuli məktəbindən aldığı dərslərin imtahanı qarşısındadır və bu imtahandan layiqə çıxdığını deyər bilərik.

“*Etmasmidim*” müxəmməsinə nəzirə [Vahidov 2024, 108]. Əslində, E.Vahidov ömrünün altmış ilindən çoxunu klassik şairlərin irsi müstəvisində - qəzəllə məşğul olmağa sərf etmişdir. Dosent Tozagul Matyoqubovanın təbirincə desək, o, yarım əsr əvvəl “Gənclik “Divan”ı ilə sənətkarların, eləcə də oxucularının etimadını qazanmış bir şair idi. “Divan”ın dəyəri aşağıdakı cəhətləri ilə diqqəti cəlb edir: birincisi, müəllifin nöqtəyi-nəzərincə dəyərləndirilən şərhlər; ikincisi, E.Vahidovun həyatının unikal xülasəsi olanda; üçüncüsü, zərif oxucuya yönəlmiş könül həyəcanları cəmləşdikdə.

Erkin Vahidov “Divan”ında 1967-1994-cü illər yaradıcılığına

aid 110 qəzəlini, 1968, 1973, 1975-ci illərdə yazdığı üç qəsidəsini, 1962–2009-cu illərdə yazılmış və Nəvai, Babur, Füzuli qəzəllərinə yazılmış 12 müxəmməsini, 1957–2011-ci illərdə yaradıcılığının məhsulu olan 6 qitəsini, fərdlər və müxtəlif illərdə hazırladığı 14 tərcüməsini toplamışdır. 1968-ci ildə qələmə aldığı “Etməzmidim?” müxəmməsi dahi Füzulinin eyni adlı qəzəlinə nəzirə olaraq yazılmışdır. Səkkiz beytlik “Əql yar olsaydı, tərki-eşqi-yar etməzmidim?” misrası ilə başlayan Füzuli qəzəlinə Erkin Vahidov “*O’lmasam zor anga, tarki ohu zor etmasmidim*” misrası ilə başlayan 5 bəndlik nəzirə (müxəmməs) yazmışdır.

Füzuli:

Əql yar olsaydı, tərki-eşqi-yar etməzmidim?
İxtiyar olsaydı, rahat ixtiyar etməzmidim?
Ləhzə-ləhzə surətin görsəydim ol şirin ləbin,
Sən kimi, ey Bisütun, mən həm qərar etməzmidim?
Nişə məhrəm eylədin şəmi, məni məhrum edib,
Mən sənin bəzmində can nəqdin nisar etməzmidim?
Dərdimi aləmdə pünhan tutduğum naçardır,
Uğrasaydım bir təbibə aşikar etməzmidim?
Yar ilə əğyarı həmdəm görməyə olsaydı səbr,
Tərki-qürbət eyləyib, əzmi-diyar etməzmidim?
Vaizin bəzmin mənim rüsvalığımdan qıl qiyas,
Onda sidq olsaydı, mən təqva şüar etməzmidim?
Ol güli-xəndanı görmək mümkün olsaydı mənə,
Sən tək, ey bülbül, gülüstana güzar etməzmidim?
Ey Füzuli, daği-hicran ilə yanmış könlümü,
Laləzar açsaydı, seyri-laləzar etməzmidim?

[Füzuli 2005, 220].

Erkin Vahidovun “*Etməzmidim*” müxəmməsinə diqqət edək
O’lmasam zor anga, tarki ohu zor etmasmidim,
Işq koridan kechib bir o’zga kor etmasmidim,
Gar junun yor o’lmasa holimdan or etmasmidim,
Aql yor o’lsaydi tarki ishqi yor etmasmidim.
Ixtiyor o’lsaydi rohat ixtiyor etmasmidim.
Javr oyinini bir dam ko’rmoqqa o’lsaydi sabr,
G’ayrini shod, do’stni purg’am ko’rmoqqa o’lsaydi sabr,
Chashmi dilda bir dame nam ko’rmoqqa o’lsaydi sabr,
Yor ila ag’yorni hamdam ko’rmoqqa o’lsaydi sabr,
Tarki g’urbat aylayub azmi diyor etmasmidim
.Ul ruxi bayzolinin savdoliqimdan qil qiyos,

*Ul dili xoroligın shaydoligimdan qıl qiyos,
Zuhd eli taqvin mug'a oshnoligimdan qıl qiyos,
Voizin kufrin banim rasvoligimdan qıl qiyos,
Anda sidq o'lsaydi ban taqvo shior etmasmidim.
Yo'q ajabkim, dardlardin o'zga dardim bordur,
Bir davosi o'lmoq oning, bir davosi yordur.
Dema jarroh nashtari bu, yor urgan xordur,
Dardimi olamda pinhon tutdig'im nochordir,
Ug'rasaydim bir tabiba oshkor etmasmidim.
Ezdi hijronu malomat, javru kohish ko'nglimi,
Ovlamas dunyo ishiga zarra xohish ko'nglimi,
Ne kilay, Erkin, ikki o't ichra kolmish ko'nglimi,
Ey Fuzuliy, dog'i hijron ila yonmish ko'nglimi
Lolalar ochsaydi sayri lolazor etmasmidim*

[Vohidov 2000, 107–108].

“Nə edim, Erkin, iki od içində qalmış könlümü” deyər son misrasını nəzirə qaydalarına uyğun olaraq Füzulinin “*Ey Füzuli, dağihicran ilə yanmış könlümü, Laləzar açsaydı, seyri-laləzar etməzmidim?*” beyti ilə tamamlayır. Erkin Vahidovun Şərqi böyük mistik şairlərinin yaradıcılığında xəbərdar olduğunu, həm gerçəkliyi, həm də həyat hadisələrini bu baxımdan şərh etdiyini müşahidə edə bilərik. Erkin Vahidov məşhur “Etməzmidim?” müxəmməsini bağlayarkən “öz ruhunu Füzulinin ruhu ilə qovuşdurmağa can atır, Füzuli beytindəki *mənalı* və sədalı sözlərdən *füzuliyana* misraları yarada bilib ki, bu da sanki şair yazıbmiş kimi təəssürat yaradır. Nəvainin “İradəsizlikdən ixtiyarım varmı?” fəryadında *böyük bəşəri faciə, Füzulinin “İxtiyar olsaydı* rahat ixtiyar etməzmidim” naləsində əzəldən Adəm övladına verilən həyat, aləm və bu iki düşüncəyə bağlı qeyri-ixtiyarilik var”. Tahir Qəhharın bu fikri ilə əlbəttə razılaşmaq mümkündür.

Nəticə olaraq qeyd edək ki, Erkin Vahidov yaradıcılığında Füzulinin təsir məsələsini Erkin Vahidovun “Füzuli heykəli önündə” şeirinin ideya məzmun xüsusiyyətləri, Erkin Vahidov “Söz lətafəti” əsərində Füzuli təsir və “Sor” qəzəlinin şərh, Məhəmməd Füzulinin “Etməzmidim” qəzəlinə Erkin Vahidov “Etməzmidim” yazdığı nəzirə (müxəmməs) kontekstində araşdırmağa çalışdıq. Qeyd olunan bəndlərin hər biri əslində böyük tədqiqat işi ola bilər.

Erkin Vahidov yaradıcılığı bütün türk dünyası üçün qiymətlidir.

Ədəbiyyat

Mahmud, Vadud. 2007. *Fuzuliy Bag'dodiy. Tanlangan asarlar*. Nashrga tayyorlovchi: B.Karimov. Toshkent: Ma'naviyat. “Fuzuliy Bag'dodiy (yubiley munosabatila)” nomli maqolasi “Maorif va

o'qitg'uvchi" jurnalining 1925-yil 4-sonida V.M. imzosi bilan bosilib chiqqan (www.ziyouz.com kutubxonasi PDF).

Konferensiya. 2022. *Erkin Vohidov ijodining turkiy xalqlar madaniyatida tutgan o'рни*. Mirzo Ulug'bek nomidagi O'zbekiston Milliy universiteti xalqaro ilmiy-amaliy konferensiya materiallari. Toshkent.

Vahidov Erkin. 2020. *Füzulinin heykeli önündə*. Müqayisəli ədəbiyyat-sünəşliq. 1: 315.

Vohidov Erkin. 2000. *Saylanma*. Birinchi jild – Ishq savdosi (so'zboshi muallifi: Ibrohim G'afurov). Toshkent: Sharq.

Vahidov, Erkin. 2024. *Söz lətafəti. Özbəkçədən Azərbaycanca dilinə uyğunlaşdıran, elmi redaktor və ön söz müəllifi: Almaz Ülvi Binnətova, redaktor Şəhla Məcidova. Dizayner və kompüter işi* Atilla Süleymanlı. Bakı, Elm və Təhsil.

Füzuli, Məhəmməd. 2005. Əsərləri. Altı cildə, I cild. Bakı: Şərq-Qərb.

Fuzuli's Influence on Erkin Vahidov's Creativity who is a Student of Fuzuli's Knowledge School

Atilla SÜLEYMANLI¹

Abstract

As I delved into the depths of Erkin Vahidov's creativity, I could feel his soul close to my soul, his poetic voice close to our classical harmony. This genius was a treasury of poems, verses, stanzas rooted in the air, the yeast of the fountain of Muhammed Fuzuli's poetry (1494-1556). In the presented work, the Muhammed Fuzuli's influence on Erkin Vahidov's work is grouped into several topics: the issue of Fuzuli's influence on Erkin Vahidov's work - Erkin Vahidov as a student of Muhammed Fuzuli's school; the features of the intellectual content of Erkin Vahidov's poem "In Front of the Statue of Fuzuli"; the influence of Fuzuli in Erkin Vahidov's work "Fascination of the word" and his interpretation of the "Sor" ghazal; Erkin Vahidov's "Etmazmidim" ghazal (mukhammas) of Muhammed Fuzuli. When we delve into the deepest layers of the history of any nation of

¹ *Atilla Süleymanlı* – 2nd year master's degree of Literature (Uzbek Philology) Faculty of Termez State University, Republic of Uzbekistan.

E-mail: atillanazim@mail.ru

ORCID ID: 0009-0005-7230-5123

For citation: Atilla Suleymanli. 2024. "Fuzuli's influence on Erkin Vahidov's creativity who is a student of Fuzuli's knowledge School". *Golden scripts* 3: 51 – 61.

Turkish origin, only the Turkish identity is visible from there. With this in mind, I would like to state that Navai is an Azerbaijani poet as much as an Uzbek poet, and Fuzuli is an Uzbek poet as much as an Azerbaijani poet. Erkin Vahidov's literary personality and works, whose creativity derives from the Navai - Fuzuli school, are evidence of the history of Turkish identity.

We have grouped the research article I want to present on various problems such as the Muhammed Fuzuli's influence on Erkin Vahidov's work.

Key words: *Muhammed Fuzuli, Erkin Vahidov, literary influence, Azerbaijani-Uzbek literary relations, "Sor" ghazal, "Etmazmidim" mukhammas, "In front of Fuzuli's statue" poem, "Fascination of the word" work. school.*

References

- Mahmud, Vadud. 2007. *Fuzuliy Bag'dodiy. Tanlangan asarlar*. Nashrga tayyorlovchi: B.Karimov. Toshkent: Ma'naviyat. "Fuzuliy Bag'dodiy (yubiley munosabatila)" nomli maqolasi "Maorif va o'qitg'uvchi" jurnalining 1925-yil 4-sonida V.M. imzosi bilan bosilib chiqqan (www.ziyouz.com kutubxonasi PDF).
- Konferensiya. 2022. "Erkin Vohidov ijodining turkiy xalqlar madaniyatida tutgan o'rni". Mirzo Ulug'bek nomidagi O'zbekiston Milliy universiteti xalqaro ilmiy-amaliy konferensiya materiallari. Toshkent.
- Vahidov Erkin. 2020. *Fuzulinin heykeli onunda*. Müqayisəli ədəbiyyat-şünaslıq. 1: 315.
- Vohidov Erkin. 2000. *Saylanma*. Birinchi jild – Ishq savdosi (so'zboshi muallifi: Ibrohim G'afurov). Toshkent: Sharq.
- Vahidov, Erkin. 2024. *Söz lətafəti. Özbəkçədən Azərbaycancan dilinə uyğunlaşdıran, elmi redaktor və ön söz müəllifi: Almaz Ülvi Binnətova, redaktor Şəhla Məcidova. Dizayner və kompüter işi Atilla Süleymanlı. Bakı, Elm və Təhsil.*
- Füzuli, Məhəmməd. 2005. *Əsərləri*. Altı cildə, I cild. Bakı: Şərq-Qərb.